

Гнаткович О. Д.

д.е.н., доцент,

Львівський інститут економіки і туризму

Смолінський В. Б.

к.е.н., доцент,

Львівський національний аграрний університет

НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ У КОНТЕКСТІ ЇЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Обґрунтовано потребу державного регулювання процесів модернізації економіки у контексті її інноваційного розвитку. Розглянуто основні напрями, за якими необхідно здійснювати інноваційний розвиток економіки. Окремий наголос поставлено на домінуючій ролі освіти та науки як рушія інноваційних зрушень у процесі модернізації економіки. Наголошено на потребі інноваційних зрушень як на рівні держави, так і на рівні окремих регіонів.

Ключові слова: інноваційний розвиток, економіка, модернізація, державне регулювання.

Постановка проблеми. Перед Україною стоїть задача здійснити високотехнологічну модернізацію всіх галузей національної економіки, яка повинна здійснюватися шляхом ефективного впровадження структурно-інноваційних зрушень. Тому в сучасних умовах важливо здійснити перехід до інноваційного типу економічного розвитку, що потребує також аналізу механізму структурно-інноваційних зрушень, можливих їх наслідків для всієї економіки та суспільства.

Доцільність структурно-інноваційних зрушень в економіці сучасної України пов'язана із проведенням системної структурно-інвестиційної та інноваційної політики, яку повинна активно та послідовно впроваджувати держава та її власні інститути в господарське життя на всіх його рівнях. Структурно-інноваційна політика держави складається із обґрунтування цілей та інноваційного характеру структурних зрушень або перетворень, визначення механізму ефективного розвитку і соціально-економічного зростання на основі акумуляції інвестиційних засобів для організації виробництва й використання інноваційних технологій, товарів і послуг. Ефективне здійснення модернізації, просування реформ можливе тільки завдяки глибоким якісним змінам економічної структури, подоланню

існуючих і діючих структурних деформацій, диспропорцій у структурі економіки України [1].

У цих складних умовах можливо реально ефективно здійснювати структурно-інноваційні зрушення макроекономічного рівня тільки шляхом підвищення ролі державної виконавчої влади та реалізації стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку економіки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми модернізації економіки піднімають у своїх публікаціях багато науковців. Зокрема, варто відмітити таких вчених як В. Бодров, О. Вільчинський, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Горбатенко, П. Єщенко, Я. Жаліло, О. Кірдіна, В. Мандибура, В. Семиноженко, Л. Федулова, М. Шарко та ін. Проте, недостатній рівень дослідження питання модернізації економіки у напрямі її інноваційного розвитку зумовлює потребу подальших публікацій у заданому напрямку.

Формування цілей статті. Метою статті є окреслення чітких орієнтирів комплексної державної політики модернізації вітчизняної економіки на шляху її інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Інноваційний розвиток в сучасних умовах є невідворотним процесом і невід'ємним елементом модернізації економіки України, адже саме в ньому закладений найбільший потенціал рушія прогресу людства. Інноваційна діяльність являє собою цілеспрямоване функціонування суб'єкта господарювання щодо створення, впровадження у виробництві та просування на ринок нових ефективних продуктів, науково-технологічних та організаційно-управлінських досягнень НТР, які приносять прибуток, тому впровадження інноваційних розробок у виробничий процес підприємств набуває щораз більшої актуальності. Вона забезпечує створення і розповсюдження інновацій-нововведень в області техніки, технології, організації праці і управління, що засновані на використанні досягнень науки і передового досвіду, які задовольняють конкретну суспільну потребу. Інновація повинна бути такою, щоб не лише викликати потребу у створенні нового продукту, але й надавати фінансову можливість здійснювати подальші нововведення після її реалізації.

Інновація – це кінцевий результат інтелектуальної діяльності (наукових ідей, науково-технічних досліджень) у вигляді принципово нового об'єкта, що знаходить реалізацію в тій або іншій сфері життєдіяльності людини; сприяє задоволенню потреб ринку і замовника; що приносить позитивний соціально-економічний ефект. Специфіка інновації як нової продукції і як послуги визначається наступними властивостями:

– високим ступенем невизначеності при отриманні кінцевого науково-технічного результату або послуги;

- особливим характером фінансування, пов'язаним з ризиком тимчасового розриву між витратами на створення інновації і доходами, що отримують у результаті її реалізації;
- невизначеним характером попиту, через що пропозиція інновації на ринку повинна відігравати активну роль.

Суть інновації виявляється в її функціях, які відображають її призначення в економічній системі держави і її роль у господарському процесі (рис. 1).

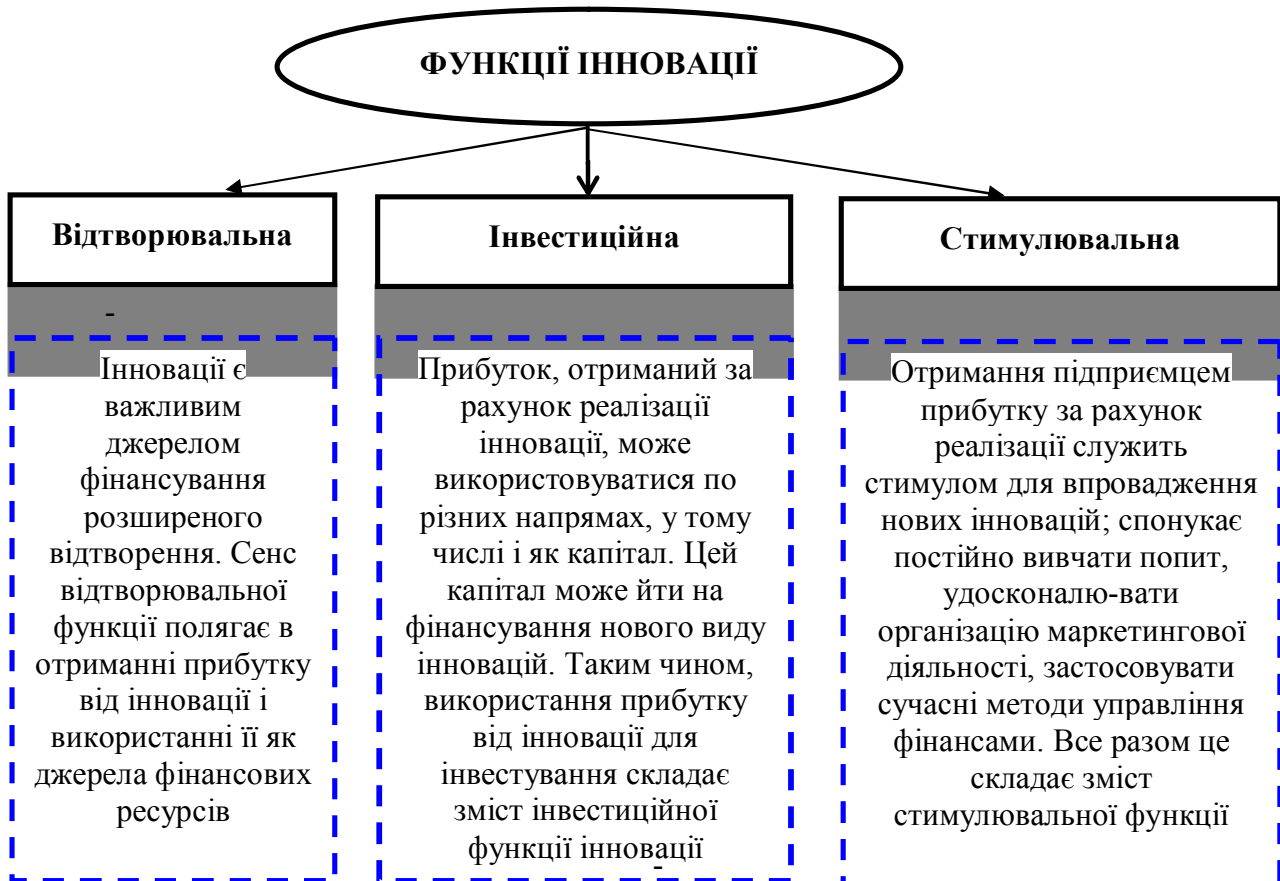

Рис. 1. Функції інновації*

*Джерело: авторська розробка

Слід зазначити, що для України проблема розвитку інноваційної діяльності є надзвичайно актуальною, тому що проблема підвищення ефективності виробництва стоїть перед кожною підприємницькою структурою, оскільки переважна їх більшість утворена в процесі приватизації на базі колишніх державних підприємств. Проте, варто зауважити, що інноваційний бізнес в країні є слаборозвинутим.

В сучасних умовах значення інноваційної діяльності підприємств підсилюється, стає щораз важливішим формування їх інноваційного потенціалу, який дозволить вдосконалити існуючі та оволодіти новими конкурентоспроможними технологіями, що має бути ключовим фактором подолання економічної кризи та забезпечення економічного зростання. Зараз в світі відбувається процес заміщення п'ятого технологічного укладу шостим, що створює для країн, які розвиваються, передумови для технологічного прориву. Проте, в Україні близько

95% обсягів виробленої продукції належить до 3-го (60%) і 4-го (35%) укладів. Частка ж продукції вищих технологічних укладів в економіці країни становить: 4% – для 5-го і 0,1% – для 6-го. Зростання ВВП за рахунок введення нових технологій в Україні оцінюється всього у 0,7%, в той час як у розвинених країнах цей показник досягає 60% і навіть 90%.

Інвестиційні вкладення, що визначають напрями розвитку на майбутні десятиліття, передусім, стратегію економічного розвитку, також масово спрямовуються в технології нижчого, 3-го укладу – 75%, тоді як у галузі 6-го укладу надходить лише 0,5% інвестицій. Першою є ситуація з капіталовкладеннями на технологічне переозброєння і модернізацію.

Фінансування наукових розробок і витрати на інновації становлять відповідно: для 3-го укладу – 6 і 30%, для 4-го – 69,7 і 60%, для 5-го – 23 і 8,6% і для 6-го – 0,3 і 0,4%. Рівень підтримки науки та освіти, особливо вищої, в Україні давно вже не відповідає цілям інноваційного розвитку. Особливо, якщо порівняти з увагою, що приділяється, наприклад, в США, ЄС, Росії, Казахстані [2].

Як видно, на рівні державної політики в Україні фактично закладається майбутня структура промислового виробництва з домінуванням 3-го технологічного укладу, що є фактичним вироком для економіки. Для України це означає категоричну необхідність переходу до інноваційного типу економічного зростання шляхом заміни галузевого розподілу національної економіки розподілом технологічним. А така важлива складова для суспільства та функціонування національної економіки як інноваційно-інвестиційна активність повинна стимулюватися державою.

Існують два напрями державного регулювання інвестиційних, модернізаційних та інноваційних процесів, яких повинні дотримуватися вітчизняні виконавчі структури:

– створення сприятливого середовища (через податкову, бюджетну, амортизаційну, грошово-кредитну політики, систему пільг, санкцій тощо) для їх поживлення в національній економіці з боку господарських суб'єктів;

– безпосереднє фінансування та реалізація інноваційних проектів державою (в тому числі створення державних інноваційних структур) [3].

Разом з тим, загальна концепція інноваційного розвитку, яка була створена Європейською Комісією у зв'язку з розширенням Євросоюзу, визначає такі пріоритетні напрями державної політики у сфері економічного розвитку на основі інновацій і знань:

1) створення інститутів, що заохочують суб'єктів фінансової, наукової й промислової діяльності впроваджувати інновації, передусім, через фіскальні заходи: податкові пільги, податкові кредити, прискорена амортизація, цільова підтримка через гранти й позики тощо. Крім того, ефективним є застосування адміністративних заходів щодо спрощення процедури створення і діяльності інноваційних підприємств.

2) створення інфраструктури інноваційної економіки:

– ефективних механізмів інформаційного обміну між потенційними учасниками, партнерами, наприклад: формування загальних статистичних індикаторів, створення бази даних за результатами впровадження заходів інноваційної політики й самих інновацій, проведення семінарів і зустрічей ключових («тих, хто приймає рішення») гравців, реалізація принципу «відкритої координації», що передбачає обмін досвідом і транснаціональне навчання;

– взаємодія в триаді «університети – бізнес – промисловість». Великим державним дослідницьким центрам необхідно спрямовувати свої зусилля у сферу обміну технологіями й співробітництва з діловими колами;

– створення, насамперед на регіональному рівні, спеціалізованих організацій підтримки інновацій – технопарки, бізнес-інкубатори, технологічні фірми, кластерні підприємства;

– підвищення культури патентування й ліцензування шляхом створення професійних патентних мереж і реформування законодавства у сфері інтелектуальної власності.

3) випереджаючий розвиток гуманітарного капіталу. Насамперед, це формування в суспільстві загальної інноваційної культури [2].

В умовах оновлення економіки основною рушійною силою має стати розробка і впровадження високих технологій у всіх галузях. Але ринковий механізм робить інноваційну діяльність в Україні не вигідною для підприємців, що надають перевагу спекулятивним операціям. Тому потрібна агресивна політика держави для забезпечення умов інноваційно-технологічного розвитку. Саме за умов формування дієвої державної інноваційної стратегії інтереси ринку і потреби інноваційної економіки можуть припинити суперечити один одному.

Необхідно забезпечити розроблення державної програми науково-технологічного та інноваційного розвитку України на перспективу. Держава в ролі регулятора економіки має розуміти, що вона прагне, тому вона має ставити перед собою цілі, орієнтири та пріоритети. В СРСР це проявлялося в директивних планах. В сучасних умовах необхідно подолати суто відомчу модель організації та фінансування інновацій, втіливши «національну інноваційну систему» як державну структуру, що органічно виробляє комплекс інституційних, правових та економічних заходів щодо технологічних змін. Це має відбуватися за допомогою реалізації комплексу стратегій розвитку країни, пріоритетом яких є інвестиції в інновації (інвестиції в людину, науку, техніку і технології), а також шляхом прогнозування та індикативного планування, розроблених науково-діловими колами, та оцінки розвитку технологій відповідно до національних цілей. Іншими словами, державна інноваційна

політика має спрямовуватися на вдосконалення механізмів та інструментів стимулювання інноваційно-технологічного оновлення підприємств, розвиток інноваційної інфраструктури, підвищення ефективності взаємодії науки й виробництва. Це не перешкоджатиме самостійності та гнучкості, але водночас консолідує розвиток економіки в єдиний стратегічний напрям. Для цього економіка України потребує проведення системних реформ, зорієнтованих «на випередження».

Вдосконалення державного регулювання інноваційної діяльності необхідно здійснювати за такими напрямками:

– своєчасно здійснювати корекцію переліку стратегічно важливих галузей, досліджень і технологій, здатних забезпечити найбільшу віддачу, для забезпечення концентрації обмежених ресурсів держави, усунути розбіжності між встановленими цілями державної інноваційної політики та фактичними заходами щодо її реалізації;

– удосконалити систему державного управління інноваційною діяльністю у спосіб визначення функцій і повноважень відповідних органів, алгоритму прийняття управлінських рішень, забезпечення моніторингу й контролю за їх виконанням;

– створити дорадчий орган при Кабінеті Міністрів України для розробки інноваційної політики. Такий орган, наприклад, існує у Фінляндії – Фінська рада досліджень та інновацій, що складається із прем'єр-міністра, міністрів освіти, економіки, фінансів і ще чотирьох міністрів, працівників промислових організацій, університетів. Рада скликається від 4-х до 6-ти разів на рік для обговорення основних проблем науково-технічного й інноваційного розвитку і для складання рекомендацій, які надаються уряду;

– створити нормативно-правову базу щодо пайового фінансування державою інноваційної сфери, державно-приватного партнерства в інноваційній сфері;

– підвищити ефективність бюджетного фінансування науково-дослідних робіт за рахунок оптимізації мережі бюджетних наукових установ, збільшення частки конкурентного фінансування науково-дослідної діяльності;

– створити розгалужену індустрію венчурного фінансування у спосіб забезпечення правових, організаційних, інституційних умов для розвитку вже наявної мережі та створення нових фондів;

– відновити податкові пільги для розвитку інноваційної діяльності технопарків, забезпечити організаційно-правове підґрунтя для створення на базі наукових установ, вищих навчальних закладів нових наукових і технологічних парків;

– включити спеціальний режим оподаткування технологічних парків до переліку спеціальних податкових режимів Податкового кодексу України і для кожного проекту технопарків терміном на 5 років (час дії спеціального режиму інноваційної діяльності)

відновити непрямі форми державної допомоги. Для продовження реалізації технопарками інноваційних проектів необхідним є першочергове відновлення принаймні двох видів непрямой державної допомоги – звільнення від оподаткування прибутку підприємств, отриманого технопарками та зарахування вивільнених від оподаткування сум на спеціальні рахунки учасників технопарків і спеціальний рахунок керівного органу відповідного технопарку, а також застосування податкового векселя на суму податкового зобов'язання з ПДВ за умови імпорту нового устаткування, обладнання та комплектуючих до нього;

– забезпечити стабільність умов діяльності технопарків у частині застосування державної допомоги впродовж усього терміну дії спеціального режиму інноваційної діяльності, а в разі їх порушення в бік погіршення передбачити компенсаційні механізми для технопарків, їх учасників і спільних підприємств;

– створити правове підґрунтя для створення й діяльності інноваційних кластерів;

– створити окрему інституцію для забезпечення підтримки патентування перспективних вітчизняних винаходів у іноземних державах;

– сприяти розвитку ринку приватного інноваційного посередництва, що забезпечить підтримку й ефективну реалізацію інноваційних проектів підприємств (центри трансферту технологій, електронні інноваційно-впроваджувальні фірми, електронні біржі інноваційних технологій тощо) [2].

Окремий наголос слід поставити на потребі підготовки кадрів вищої кваліфікації, зростанні рівня фінансування науки та контролю за використанням коштів, що є невід'ємною складовою модернізації економіки. В державі необхідно сформувати належні умови за рахунок створення та фінансування державних, а також всебічної підтримки державними органами приватних інноваційно-орієнтованих структур або їх потенційних засновників. Назрілою проблемою є відновлення мережі науково-дослідних установ в державному секторі, розвиток їх в корпоративних структурах, венчурному бізнесі. Також слід впровадити політику захисту вітчизняного наукового потенціалу, що зменшило б високий рівень «відпливу мізків».

Важлива роль у розвитку системи генерації знань належить державним і недержавним інститутам. Роль лідера у вирішенні цих завдань повинна належати Національній академії наук України, яка може і повинна взяти на себе відповідальність за збереження, розвиток і використання унікального спадку: наявність багатьох профільних інститутів, що мають як дослідницький, так і освітній потенціал (аспірантура і докторантура), а також є інтелектуальними донорами щодо решти наукових установ. Ці ж завдання повинні вирішувати й інші організації державного сектора науки – провідні (національні) університети країни та галузеві державні наукові установи.

На рівні держави потрібно врегулювати нормативно-правове забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності, що стосується інтелектуальної та власності взагалі, належна охорона яких є важливим стимулом для інвестування у технологічні розробки. Країни з неадекватним рівнем захисту та охорони власності (перш за все інтелектуальної) не здатні залучити в свою економіку значні обсяги інвестицій і технологічних потоків. Тому постає необхідність специфікації прав власності, чіткості законодавства в даній сфері, спрощення бюрократичного механізму набуття та захисту прав власності, прозорості та простоти ліцензійної та патентної діяльності тощо. Вимагають вирішення проблеми удосконалення процедур державної експертизи науково-технічної та інноваційної діяльності, атестації та реєстрації інноваційної продукції та проектів, розробки та нагляду за дотриманням стандартів, правил та норм, зниження патентного мита тощо. Ці заходи повинні захистити вітчизняного виробника на шляху впровадження інновацій у виробничий процес, а також поставити виробничий процес на якісно новий рівень розвитку.

Інноваційні зрушення економіки держави повинні відбуватися і врегульовуватися як на рівні держави, так і на рівні окремих регіонів, і основою цього процесу має бути ефективне використання інтелектуальних можливостей регіонів, що потребує, передусім, посилення регулюючої ролі регіональних органів влади у цьому процесі.

Завданнями та шляхами активізації інноваційних процесів у регіонах є:

- створення та активізація діяльності існуючих інноваційних і посередницьких структур (бізнес-інкубаторів, центрів тощо), які сприятимуть залученню інвестицій та стимулюванню ділової активності в регіоні;
- здійснення інвентаризації та реформування галузевих науково-дослідних інститутів і конструкторських бюро, створення на їх базі інноваційних структур;
- залучення галузевих науково-дослідних установ до інноваційної діяльності у регіонах, пріоритетна орієнтація бюджетних науково-дослідних робіт на потреби регіонів;
- технологічне переозброєння галузей виробництва, оснащення сучасним устаткуванням та впровадження енергозберігаючих технологій в усіх сферах виробництва;
- підвищення ефективності та конкурентоспроможності виробництва шляхом зниження собівартості, покращання якості продукції, освоєння її нових видів;
- запровадження стовідсоткового обліку споживання енергоносіїв усіма категоріями споживачів із встановленням сучасних приладів обліку високої точності;
- забезпечення широкого використання нетрадиційних джерел енергії, альтернативних видів палива;
- заміна морально застарілого і зношеного обладнання енергопостачальних компаній з метою зменшення втрат енергоносіїв;

– модернізація енерго- і теплозабезпечення бюджетних установ з переведенням їх на автономне тепло забезпечення [2].

Слід зазначити, що державна політика у контексті інноваційних перетворень, здійснювана в комплексі як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях, повинна бути комплексною і спрямованою на те, щоб у короткостроковій перспективі покращити реальні показники функціонування економіки та перейти на п'ятий та шостий технологічні уклади.

Висновки. Інновація являє собою кінцевий результат інтелектуальної діяльності у вигляді принципово нового об'єкту, що знаходить реалізацію в тій або іншій сфері життєдіяльності людини; сприяє задоволенню потреб ринку і замовника; що приносить позитивний соціально-економічний ефект. Суть та особливості інновації виявляється в таких її основних функціях як відтворювальна, інвестиційна та стимулювальна.

Модернізація економіки у напрямі її інноваційного розвитку є невідворотним процесом. Врахування в найближчій перспективі інноваційного чинника повинно бути однією з вирішальних умов подальшого розвитку економіки держави та її модернізації. Структурні зрушення в економічній системі повинні сприяти переходу економіки України на вищий технологічний уклад. Проте в умовах становлення та розвитку ринкових механізмів в Україні доцільною та необхідною є домінуюча роль держави, яка б врегульовувала процеси модернізації економіки шляхом нарощування наукового потенціалу, структурної перебудови промисловості та сільського господарства та впровадження новітніх технологій. Окрема роль в трансформаційних перетвореннях має належати регіональним органам влади, які повинні на відведених їм територіях врегульовувати процеси модернізації економіки відповідно до покладених на них завдань.

Зрозуміло, що сьогодні існує багато проблем, що заважають ефективному й якісному розвитку економічної системи. Проте, такий підхід дасть змогу поєднати ефективність інноваційної діяльності суб'єктів господарювання та підвищення їх інноваційного потенціалу, а, отже, слугуватиме в досягненні стратегічних цілей розвитку держави.

Список використаної літератури

1. Мамалуй О. О. Структурно-інноваційні зрушення в економіці України як шлях до забезпечення економічної безпеки / О. О. Мамалуй // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. – Вип. 240: в 5 т. – Т. IV. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – С. 1054-1060.
2. Національна стратегія розвитку "Україна-2015": [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.semynozhenko.net/content/files/Ukraine-2015%20big.pdf>

3. Трофимчук О. А. Модернізація – шлях формування ефективної економіки України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1886>

ГНАТКОВИЧ О. Д., СМОЛИНСКИЙ В. Б. НАПРАВЛЕНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ В КОНТЕКСТЕ ЕЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ

Обоснована необходимость государственного регулирования процессов модернизации экономики в контексте ее инновационного развития. Рассмотрены основные направления, по которым необходимо осуществлять инновационное развитие экономики. Отдельный акцент поставлен на доминирующей роли образования и науки как двигателя инновационных сдвигов в процессе модернизации экономики. Отмечена необходимость инновационных сдвигов как на уровне государства, так и на уровне отдельных регионов.

Ключевые слова: инновационное развитие, экономика, модернизация, государственное регулирование.

HNATKOVYCH O. D., SMOLINSKY V. B. DIRECTIONS OF MODERNIZATION OF NATIONAL ECONOMIC IN THE CONTEXT OF INNOVATION DEVELOPMENT

The need for state regulation of economic modernization in the context of innovation development is substantiated in the article. The main areas where it is necessary to implement innovative economic development are analyzed. A special emphasis is put on the dominant role of education and science as the engine of innovative changes in modernizing the economy. The need for innovative changes at both the state and at the level of individual regions is emphasized.

Keywords: innovation development, national economic, modernization, state regulation.